

Решетилів К.В., студентка факультету електроніки Рижова А.Р.

*Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

Слов'яни і Схід

З найдавніших часів мешканці слов'янських країн мали тісні зв'язки з народами Сходу. Культурні контакти і взаємодія культур відбувалися різними шляхами – зазвичай вони були результатом прямого контакту. Однак часто культурні впливи були наслідком посередництва сусідніх народів, проходили тривалий процес нашарування елементів різних культур. Впливи не обов'язково мали характер прямого запозичення – більш природним було творче сприйняття і трансформація з урахуванням споконвічних традицій.

Взаємні впливи культур Сходу і слов'ян можна простежити майже у всіх галузях матеріального та духовного життя. В роботі ми розглядаємо не лише контакти на рівні побуту, а й лінгвістичні явища.

Слов'яни з прадавніх часів були землеробами. З багатьма нині відомими і загальнопоширеними рослинними культурами їх познайомив Схід. Через посередництво Візантії та арабів в Європу потрапив рис. На Русі його називали «пшоном сарацинів». Східне походження мають і багато інших культур – кавун, диня, гарбуз, абрикос. Звісно, запозичували не лише самі культури, а й їхні назви. Так само зі Сходу до слов'ян потрапляли не бачені тут звіри – тигри, слони, верблюди, леви. Відомо, що до Польщі вже в X столітті були завезені верблюди – одного з них князь Мешко I (перший історично достовірний польський князь з династії П'ястів) надіслав у подарунок германському імператору.

На Сході високо цінувалися вироби слов'янських майстрів. Не випадково умільців слов'янського походження можна зустріти при дворах багатьох східних

владик. У столиці монголів Каракорумі було ціле земляцтво слов'ян. Один з них, Косма, зробив для хана Гуюка трон та державну печатку. Її відбиток дійшов до нашого часу на листі хана до римського понтифіка.

Слов'янські цехові традиції впливали на розвиток виробництва східних народів. Своєю чергою, східні вироби теж були зразком для них. Ще в ранньому Середньовіччі арабські ювелірні прикраси користувалися великим попитом у слов'ян – звичайно, серед знаті, людей заможних, бо коштували дорого. У тих виробах, що дійшли до нашого часу, можна простежити характерні східні мотиви.

На ремесла південних слов'ян з XV століття значний вплив справили турки. Він помітний навіть у такому специфічному мистецтві, як оформлення рукописів. Серед візерунків на їх берегах переважали східні мотиви.

Наслідування східних виробів відбувалося впродовж тривалого періоду. Наприклад, у XVI–XVII століттях у Польщі та Україні тканини й килими нерідко імітували мотиви турецьких. Особливо зросла мода і зацікавлення східними товарами в XVII столітті, коли було налагоджено жваву торгівлю зброєю (славетна дамаська сталь), шовком, рідкісними фруктами та солодошами. Потягнулися за ними слідом у слов'янські землі й талановиті майстри. Вірмени, які жили на території Польщі, навчили поляків мистецтву килимарства. У XVI столітті купці завозили їх до Польщі стільки, що, скажімо, в Ірані килими, які йшли на експорт, називалися «польськими». Цікаво, що мистецтво виготовлення килимів в Україну також прийшло зі Сходу.

Познайомившись із деякими східними товарами, але не знаючи технології їх виготовлення, слов'янські майстри в багатьох випадках самі шукали і знаходили «секрет», іноді навіть удосконалюючи технологію. Це давало свої переваги у боротьбі за тогочасні ринки збуту. Отже, зв'язки зі Сходом були давніми і

простежуються обопільно, тобто, як ми тепер кажемо, були корисними і взаємовигідними.

Залишили помітний відбиток і татаро-монгольська навала й турецьке гноблення. Частина південних слов'ян була змушена прийняти іслам, а з ним перебрати звичаї, побут, навіть одяг. (Ці трагічні моменти доволі повно описані класиками сербської літератури). Від турок перейнято: звичай пити каву (особливо поширений серед південних і західних слов'ян), одяг, що потім став традиційним козацьким – шаровари і широкий пояс-черес, холодну і вогнепальну зброю – шаблі, мушкети, військове спорядження (аркан, канчук), також було запозичено гру в шахи. Деякі шахові фігури і нині мають іранські назви.

Значними були вплив і взаємодія у науковій сфері. Існує версія, що астрономію слов'яни вважали «перською» наукою, оскільки перші астрономічні прилади потрапили до них із Середньої Азії та Ірану. Також європейцями були засвоєні знання східної медицини і фармакології, своєю чергою, західні медики познайомили їх із «науковою» медициною. Все це відбувалося через слов'янське посередництво.

У фольклорі слов'ян легко простежити елементи загального індоєвропейського фонду, що тісно пов'язано з літературою та фольклором індоіранських народів. Багато казок, пісень мають спільні сюжети у народів Європи й Азії. В окремих випадках йдеться про безпосередні запозичення. Так, дума про Єруслана Лазаревича, котра мала великий успіх у слов'янських виданнях аж до XIX століття, повністю відбивала сюжет іранського епосу (відбулася лише певна зміна у прізвищах). Через Візантію до слов'ян потрапила значна кількість творів східних авторів. Так, з XII століття їм була відома індійська «Панчатантра», перекладена з арабської версії грецькою мовою. Приблизно до цього періоду

належить розповідь про юність Будди, яка зазнала арабської та грецької трансформації.

Загальновідомо, що запозичення зі східних мов наявні в усіх слов'янських мовах. Їх менше в чеській і більше в сербській та болгарській мовах. Від монголів і татар в українську та польську мови прийшли терміни, пов'язані зі скотарством, а також певна військова (паланка, каюк, кіш) та рангова (джура, осавул, отаман) термінологія. Низка слов'янських слів, своєю чергою, потрапили на Схід. Наприклад, у турецьку мову – «воєвода», «шапка», «капуста» та багато інших.

Зрозуміло, що обсяг плідних зв'язків між слов'янами і народами Сходу значно більший. Але й наведені факти засвідчують, якими продуктивними були ці історичні контакти. Внаслідок взаємопроникнення різних елементів культури народів Сходу і слов'янських земель досягнення матеріальної й духовної культури збагатили не лише світогляд цих народів, а й стали світовим надбанням.

Література:

1. Баран В.Д. Походження слов'ян / В.Д. Баран та ін. – К., 1991. – 144 с.
2. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.): курс лекцій: навч. носіб. / В.І. Яровий, П.М. Рудяков, В.П. Шумило та ін. – К.: Либідь, 2001. – 632 с.
3. Півторак Г.П. Походження українців, росіян, білорусів та інших мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». – К.: Академія, 2001. – 152 с.
4. Поліщук Є.П. Історія культури: короткий довідник / Є.П. Поліщук. – К.: Український центр духовної культури, 2000. – 196 с.